

De Raaf in de provincie Utrecht en Het Gooi in de periode 1976-2019

Hans de Vos Burchart en Margriet Hartman

Raven Werkgroep Utrecht / 't Gooi

met medewerking van: Pascal Gijsen, Harry de Rooij, Daan Buitenhuis, Dick de Graaf, Jean Marie Beudeker, Hanneke Sevink, Roderick van der Poel, Mariska Bolten, Rinus Jansen, Martine van der Kaa, Jeannette Bruijnincx, Joyce Kooning, Anouk Jansen, Martijn Boonman, Wanda Floor-Zwart, Annelies Henstra, Frits van Beusekom

Bilthoven, februari 2020

Rapportnummer: 285

INHOUDSOPGAVE

H1. Inleiding.....	3
H2. Samenvatting resultaten.....	6
H2.1. 2019	6
H2.2. Historie: 1976-2019.....	9
H3. Resultaten per gebied:.....	9
1. Naarden / Huizen / Eemnes.....	9
2. Hilversum noord: Spanderswoud / TV-toren	10
3. Kievitsdal en de bossen Hoge Vuursche / Hoge Erf / De Zuid-Smithuyzerbos.....	11
4. Hilversum zuid: Einde Gooi / Laapersbos	11
5. Soest / Baarn zuid: Paleisbos Soestdijk / Ewijckshoeve / Laag Hees.....	12
6. De Bilt: Beerschoten / Biltse Duinen	13
7. Zeist: Heidestein	15
8. Soest zuid / Amersfoort: Soestduinen / Soesterberg.....	16
9. Leusden: Den Treek	16
10. Maarn: Huis te Maarn / Landgoed Maarsbergen.....	17
11. Landgoed Broekhuizen / Dartheide.....	18
12. Leersum: Leersumse veld / Ginkelduin	18
13. Amerongen: Boswachterij Amerongen / Zuylensteine bos	18
14. Boswachterij Amerongen / Overberg.....	19
15. Veenendaal zuidwest.....	20
16. Rhenen: Remmerstein / Thijmse Berg / Kwinkelooyen.....	20
17. Langbroek	20
18. Haarzuilens	21
19. Utrecht west / Groene Hart / Naardermeer	21
H4. Bevindingen, vragen en oproepen.....	21
Literatuur.....	22

H1. Inleiding

Dit is het jaarverslag 2019 van de Raven Werkgroep Utrecht / 't Gooi. Deze werkgroep is sinds 2007 ontstaan uit de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN), afdeling 't Gooi / Utrecht.

De groep is begonnen in het noorden van de Heuvelrug (inclusief Het Gooi) en is in de loop der jaren naar het zuiden afgedaald. Sinds 2019 bestrijken we de hele provincie Utrecht.

In maart 2019 is ook de aftrap gegeven voor een landelijke Raven Werkgroep Nederland of eigenlijk is het meer een contactgroep van ravenspecialisten, waarin kennis wordt gedeeld. Hans is de drijvende kracht hierachter. Hij geeft ook ravenlezingen door het hele land. Daarnaast brengen we de raven onder de aandacht van het brede publiek door bijdragen te leveren aan VARA Vroege Vogels (foto 5+6).

Het doel van de werkgroep is informatie verzamelen, analyseren en terugkoppelen ten behoeve van de duurzame instandhouding van de ravenpopulatie in Nederland.

De raaf behoort tot de zeldzame broedvogels van Nederland en staat op de Rode Lijst als *Gevoelig*. Na uitsterven in Nederland (begin 20^e-eeuw) en een moeizame herintroductie vanaf 1966, doet de raaf het nu goed in ons land. Sinds 2019 broeden ze in al onze provincies (nu ook 1 succesvol nest in Groningen en 2 in Zeeland, maar ook 1 nest in het agrarische gebied van de Betuwe). In de Vogelatlas van 2018 wordt het aantal broedparen op 135-155 geschat. Niet veel, als je het zo sec bekijkt. Er wordt ook aangegeven dat er veel onzekerheid heerst over die aantallen. Raven hebben grote territoria, zwerven veel en het kan lang duren voordat ze tot broeden overgaan. Het is zeer lastig om aan te geven of je te maken hebt met een broedterritorium, een zwervend paar op zoek naar een territorium of onvolwassen raven. Bij BMP (Broedvogel Monitoring Project) wordt een fusieafstand van 1500 meter gehanteerd. Misschien dat die afstand vroeger voorkwam, maar voor een bepaling van het aantal broedterritoria leidt dit tot een verwarrende overtuiging, ook in ons gebied. Wij willen als werkgroep hier meer helderheid in brengen door het zoeken van nesten en het achterhalen van broedresultaten. Om vast te stellen dat er daadwerkelijk een ravenpaar actief is met broeden is het noodzakelijk de nestlocatie te vinden en te volgen. Dit alles onder de vlag van het SOVON Nestkaartenproject, met de daarbij behorende zorgvuldigheidseisen.

Foto 1+2. Jonge raaf met een kleurring en terugmelding raaf met kleurring E72 Midden Veluwe (foto: Ton Heekelaar)

In 2013 zijn we gestart met het kleurringproject met als coördinator Pascal, prominent lid van onze werkgroep. Kort gezegd, proberen we hiermee dispersie van de raven beter in beeld te krijgen. Alle raven die we kunnen ringen krijgen ook een oranje ring met duidelijke tekens, die af te lezen zijn in het veld.

Bij ons onderzoek proberen we de raven zo in min mogelijk te verstoren. We klimmen alleen halverwege de jongenfase (leeftijd 3-4 weken) in de nestboom om de biometrie te bepalen en de jongen te ringen. Zolang er gewoon op een pad gelopen en geen aandacht aan een nest beteed wordt, vindt er geen verstoring plaats. Maar zodra een verrekijker op een nest gericht wordt reageren de meeste raven met alarmeren. Ook als er in het nestperceel gepost wordt verstoort je raven snel. De kans op verstoring van het

broedsel is dan aanzienlijk. Daarom worden ook de nestbezoeken beperkt tot het hoognodige. We gaan daarbij uit van de volgende gegevens:

- start broedsel tussen 17 februari en 7 maart (vervolgnest kan veel later starten)*
- duur eifase ca 21 dagen
- duur jongenfase ca 40 dagen

* vroegste ons bekende start is 4 februari in de Maashorst in Brabant en de laatste 20 april in Nijberkoop in Friesland.

Onder het nest komen we alleen om broedsel vast te stellen én vlak voor het ringen om de hoeveelheid kalk (=poep) vast te stellen (dat is een maat voor ouderdom jongen).

Bij het zoeken naar nesten gaan we nu uit van de aanname, dat de onderlinge afstand tussen nesten ca 6 km bedraagt. Dat lijkt in ieder geval op te gaan voor het noordelijk deel van de Utrechtse Heuvelrug. In het zuidelijk deel, waar de raven al langer broeden, lijken die afstanden kleiner. Maar daar lijkt het broeden ook vaker te mislukken en lijken er ook vaker vervolgnesten te zijn, wat het beeld verward.

Ook gebruiken we bij het zoeken de gegevens van *Waarneming.nl* : waar werden voorgaande jaren nesten of jongen gemeld en waar worden paren 'ter plaatse' gemeld in februari?

Foto 3+4. Voorbeelden van een ravennest in een grove den resp. douglas. (Goed verborgen onder takken, waardoor moeilijk te vinden).

In deze rapportage willen we, naast een verslag van 2019, ook een aanzet geven voor een artikel over de ontwikkeling van de ravenpopulatie in de provincie Utrecht vanaf de herintroductie in 1966. Door deze aanzet te verspreiden onder de vogelaars, boswachters en beheerders binnen de provincie, en te vragen om aanvullende gegevens, hopen we een vollediger beeld te krijgen. Het uiteindelijke doel is een artikel in een tijdschrift.

Ook voor het verzamelen van historische gegevens hebben we, naast literatuur en info van nestwaarnemers, gebruik gemaakt van *Waarneming.nl*. Daar zijn we wel voorzichtig mee omgegaan. Niet iedere waarnemer is immers deskundig, getuige ook de onzin die je nogal eens leest. Alleen als er jongen of groepen raven in mei in een potentieel gebied gemeld worden door meerdere personen of ervaren vogelaars, hebben we de waarneming overgenomen. Door het ringen van jongen hebben we gezien dat ze zich al na 5 weken kilometers ver van het nest kunnen bevinden (1 voorbeeld > 15 km), zodat jongen gemeld in juni al van een ander gebied kunnen komen. Door dit uitgangspunt missen we mogelijk wel de resultaten van late of vervolgnesten. Het is onze ervaring dat vervolgnesten zeker voorkomen na mislukken van het eerste broedsel. We hopen hier meer duidelijkheid in te krijgen na contact met waarnemers, beheerders en boswachters.

In het volgende hoofdstuk geven we een samenvatting van de resultaten. Eerst die van 2019 en daarna van wat we hebben kunnen achterhalen van de historie. Het derde hoofdstuk gaat in op de details per gebied/ territorium, ook gescheiden in 2019 en historie.

In hoofdstuk 4 gaan we in op bevindingen, vragen en oproepen. En we eindigen contactgegevens en een korte literatuurlijst.

Foto 5 + 6. Opnames Vroege Vogels TV 15 april 2017 en Vroege Vogels radio 8 november 2019

Citaat uit Timmerman, 1991, p278:

Herinstructie van de Raaf als broedvogel

Binding

Wil men oude vogels tegelijk met de jongen vrijlaten, dan moet men, als de jongen nog kaal zijn, eerst de ravin uitwennen. Haar binding met de jongen is dan het grootst en ze zal teruggaan naar de volière om de jongen te voeden. De binding van de Raaf met haar jongen is dan nog gering, maar zal de ravin niet verlaten en blijft haar roepen. Als de jongen goed in de veren komen wordt de binding van de Raaf sterker en neemt die van de ravin af. Dan wordt de Raaf uitgewend. De jongen volgen vanzelf de ouders en het gezinsverband blijft in tact.

Laat men jong en oud tegelijk vrij, wanneer de jonge vogels vliegvlug zijn, dan is de binding van de ravin nog slechts gering, en zal ze, eenmaal vrij, wegvliegen van de volière, waarbij de Raaf haar zal volgen. Zijn binding met haar is sterker dan met de jonge vogels.

H2. Samenvatting resultaten

H2.1. 2019

Tabel 1 en figuur 1 geven de resultaten van 2019 weer. Dit zijn de verzamelde resultaten van de hele Raven Werkgroep Utrecht / 't Gooi. We hebben met vereende krachten 13 ravennesten gevonden, 3 in Het Gooi en 10 in Utrecht. Zeker 9 nesten waren succesvol, met gemiddeld 3 jongen per nest.

Van 4 nesten zijn de jongen geringd. Daarvan konden we de geschatte datum berekenen waarop het eerste ei is gelegd. 2 ravenparen blijken op hun 'normale' tijd gestart te zijn: Heidestein (nr 7 in figuur 1) 19 februari en Einde Gooi (nr 3) 22 februari. Het paar van Beerschoten (nr 6) is ietsje later gestart dan normaal (1 maart), waarschijnlijk omdat ze lang bezig geweest zijn met het zoeken naar een nieuwe nestlocatie. Het vierde paar (Soestduinen, nr 5, 1^e-eileg ca 15 maart) broedde waarschijnlijk voor het eerst. In het volgende hoofdstuk zullen we meer op de wederwaardigheden per gebied ingaan

Ronduit spectaculair was het ravennest op de TV-toren van Mediapark Hilversum (nr 2), op ca 140 meter hoogte. We hebben zeker 1 jong gezien!

Dat raven hoogspanningsmasten konden broeden wisten we al, maar dit is de overtreffende trap.

Foto

7+8. TV-toren van Hilversum met rechts het nest.

Onze theorie dat de afstand tussen nesten ca 6 km is in het noordelijk deel van de Heuvelrug. Deze blijft voor alsnog overeind (nrs 1 t/m 7 in figuur 1).

Dit jaar zijn we voor het eerst actief geweest in het zuidelijk deel van de provincie Utrecht. Daar is het beeld veel onduidelijker. We vonden in het noorden van Boswachterij Amerongen een nest (nr 12, wat helaas mislukt is) en 2,5 km naar het zuidoosten een tweede nest bij Veenendaal (nr 13). Het nest bij Veenendaal heeft het 'normale' ritme gevolgd. Het nest bij Amerongen is wat later gestart. Had dit paar eerst een broedpoging gedaan in het Zuylensteinse bos (nr 11), dat 2,5 km naar het zuidoosten ligt? Daar hebben we raven met takken zien vliegen, maar later bleken de raven verdwenen.

De komende jaren is er nog veel te ontdekken in dit deel van de Heuvelrug. Zou in de zuidelijke heuvelrug de afstand tussen de nesten kleiner zijn?

Leuke resultaten zijn ook de terugmeldingen die binnenkomen sinds we jonge raven een kleurring geven. Jongeren uit ons gebied trekken net als de meeste Nederlandse jongeren in het najaar naar de Veluwe. Bekend is een (hang)plek in Park De Hoge Veluwe van 150-200 raven. Ook worden ze in de groepen op de vuilstort in Barneveld gezien. Details hierover zijn terug te vinden in hoofdstuk 3.

Als klap op de vuurpijl blijkt een raaf die in 2017 geboren is in het Spanderswoud bij Hilversum jongen grootgebracht te hebben in het Amsterdamse bos. In het 3e-kalenderjaar!
Dit lijkt niet zo bijzonder omdat ook bij het succesvolle nest in Schoonloo in 2019 één van de ouders een 3e-kalenderjaar raaf was, getuige de kleurring die hij/zij draagt.

Figuur 1: Nesten en territoria gevonden in 2019 in Utrecht en Het Gooi.

Tabel 1. Resultaten gevonden nesten en territoria in Utrecht en Het Gooi.

Gevonden territoria raaf		Aantal jongen	Datum 1 ^e eileg	Opmerkingen
1	Huizen - Naarden	≥3		geen klimtoestemming
2	TV-toren	≥1		niet zeker of de jong(en) uitgevlogen zijn
3	Einde Gooi	4	22 feb	
4	Paleis Soestdijk			mislukt in jongenfase
5	Soestduinen	1	15 mrt	
6	Biltse Duinen	4	1mrt	nieuw nest 1,9 km noord van oude nest
7	Heidestein	3 + 1	19 feb	reddingsactie 4 ^e jong mislukt
8	Huis te Maarn			mislukt in eifase
9	Langbroek	3 + 1		4 ^e jong dood onder nest; geen klimtoestemming
10	LeersumseVeld			geen nest gevonden
11	Zuylensteine bos			alleen nestbouw
12	Amerongense bos			mislukt in vroege jongenfase
13	Veenendaal	≥3		geen klimtoestemming
14	Remmerstein	?		nest te laat bezocht, vermoedelijk succesvol
15	Haarzuilens	3		nest laat gevonden

Tabel 2. Ontwikkeling van het aantal bekende nestlocaties in Utrecht en Het Gooi in de periode 1976-2019.

Plaats	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019				
1 Huizen / Eemnes																																						?	?	-	≥3	≥4	≥2	?	≥3	≥3		
2 Hilversum Spand.w																														?	?																	
3 Baarn Kievitsdal																																																
4 Hilversum Einde G																																																
5 Soest paleis Ewijk																																																
6 De Bilt Beerschot.																																																
7 Zeist Heidestein																																																
8 Soestduinen/Zeist																			2	?	?	?	+	?	?																						1	
9 Leusden Treek																									?	-	+	1	3	?	4	3	≥5	1	-	4	+	+	+	-	?	?	-	?	?			
10 Maarn / Doorn																																																
11 Broekhuizen e.o.	3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+																																			
12 Leersum N															2	?	?	2	3	+	+	+	+	+	?	+	?	?	?	?	?	+	≥3	4	?	4	+	+	?	?	-	?	?	?	?			
13 Amerongen Z																										+	?	?	?	?	?	+	?	5	4	?	?	?	?	?	?	+	?	3	-			
14 Amerongen N																																																
15 Veenendaal ZW																																																
16 Rhenen W																																																
17 Langbroek																																																
18 Haarzuilens																																																
19 Utrecht west																																																
Aantal broedparen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	3	3	3	4	4	5	5	7	6	8	7	9	8	8	8	9	9	11	12	14	14	15	16				

Groen = jongen geringd; **blauw** = nestlocatie bekend, niet geringd; **grijs** = geen nestlocatie bekend, jongen of groepje raven gezien eind april- mei; grijs met ? = broedpaar aanwezig

H2.2. Historie: 1976-2019

Tabel 2 is een weergave van de door ons vastgestelde nesten van de raaf in de provincie Utrecht en Het Gooi. We onderscheiden daarin 19 broedterritoria cq gebieden

De nummers in de tabel wijken af van die vermeld in het vorige hoofdstuk (H2.1.: tabel 1 en figuur 1). Ze komen overeen met de nummering in hoofdstuk 3, waar we het meer over gebieden hebben.

Blauwe en groene vakken geven aan dat er een nest gevonden is. Het getal erin geeft het (geschatte) aantal jongen. Als het aantal jongen niet bekend is staat er een +. Een – betekent mislukt. De grijze vakken zijn doorgaans waarnemingen van waarneming.nl. De nestlocatie is niet gevonden, maar er zijn wel uitgevlogen jongen gezien. Of als er een vraagteken in staat is hier eerder een nest gevonden en is een ravenpaar aanwezig.

De tabel is nog lang niet compleet. We hopen hem dit jaar, na overleg met vogelaars, boswachters en beheerders, completer te krijgen.

Wat we met de huidige informatie toch al wel kunnen zien is een toename van het aantal broedparen in de tijd. Dit kan komen door meer aandacht voor het vinden van nesten. En ook door de toename van de raaf in Nederland. In het afgelopen jaar zijn er in Utrecht zeker 2 broedgevallen bijgekomen: Haarzuilens en Soestduinen (nrs 15 en 5 in figuur 1).

H3. Resultaten per gebied:

1. Naarden / Huizen / Eemnes

2019: Vermoedelijk succesvol nest met 3 uitgevlogen jongen

De raven van Naarden/Huizen broeden al jaren in een grove den in een privé-tuin waar we geen toegang hebben. Het broedsucces is daardoor lastig te bepalen. Dit jaar zijn door verschillende mensen begin juni 5 raven gemeld op waarneming.nl. in de buurt van Huizen. Het vermoeden is dan ook dat er ook dit jaar een succesvol nest geweest is met minimaal 3 jongen.

Historie:

In het gebied in het noorden van Het Gooi tegen de randmeren werden vóór 2006 al enkele jaren mogelijk territoriale raven gemeld. In 2006 wordt het eerste nest ten noorden van Eemnes, ten oosten van Huizen, gemeld. Er zijn toen 2 jongen uitgevlogen. De nestboom was een els die staat in een klein moerasbosje waar ook een reigerkolonie broedde. Het bosje ligt aan de rand van het open weidegebied langs de rivier de Eem. De jaren daarna waren de raven ook op deze plek aanwezig, maar de broedresultaten hebben we (nog?) niet kunnen achterhalen. Veel zal het niet geweest zijn. In 2013 leek een nest aanwezig in Bikbergen, zo'n 4 km westelijk van de vorige locatie. Het is een kleinschalig bosgebied met heidevelden en weilandjes. De broedpoging, in een douglas, is toen waarschijnlijk mislukt.

Tabel 3. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Naarden

Jaar	Aantal jongen
2014	≥3
2015	≥2
2016	≥2
2017	?
2018	≥3
2019	≥3

Sinds 2014 broeden de raven ten noorden hiervan in een rustige, niet voor publiek toegankelijk privé-bosje (ca 2 km N van nest 2 en 5,5 km NW van nest 1). Ook in een grove den. De gegevens in tabel 3 zijn van horen zeggen tijdens communicatie via de intercom bij de poort.

2. Hilversum noord: Spanderswoud / TV-toren

2019: Nest, 1 nog niet vliegvlug jong gezien

Vroeg in het seizoen waren de raven van Spanderswoud nog wel aanwezig bij de oude broedlocatie, maar broedsel kon er niet vastgesteld worden. Later bleek, zo'n 1,6 km naar het oosten, een paar in de TV-toren van Hilversum te broeden op zo'n 140m hoogte. In 2018 had dit (?) paar op deze plek voor het eerst een nest gebouwd, maar zeer waarschijnlijk niet gebroed.

We zagen met de telescoop een gepreedeerd jong naast het nest dat gevoerd werd. Later lagen er veren, vermoedelijk van een jong, in het bos in de buurt van de toren. Er zijn geen waarnemingen dat er ook een jong uitgevlogen is. In de tijd van uitvliegen was het stormachtig weer en dan is deze nestlocatie misschien toch wat te kwetsbaar voor jongen. Volgend jaar zal het leren.

Foto 9+10. Hongerig jong schreeuwt om ouder.

Historie:

Vanaf 2008 vinden we nesten in het bos Spanderswoud, een vrij groot bosgebied aan de westflank van de Heuvelrug, beheerd door Het Goois Natuurreservaat (GNR). Al daarvoor wordt een territorium gemeld in landgoed Bantam, in het noorden tegen Spanderswoud. Of ook daadwerkelijk een nest is aangetroffen en er jongen uitgevlogen zijn is (nog?) niet duidelijk.

Vanaf 2012 krijgen we toestemming om te klimmen, meten en ringen. In tabel 4 de resultaten vanaf dit jaar. Er zijn ons 3 verschillende nestbomen bekend, alle grove den, zo'n 150 meter van elkaar.

Tabel 4. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Spanderswoud / TV-toren

Jaar	Aantal jongen	Datum 1 ^e -eileg	Opmerking
2012	≥3	22 feb	3 ^e nestboom: grove den; Jongen niet geringd.
2013	4	18 feb	1 ^e kleurring
2014	2	6 apr	Vervolgnest zeer laat gestart; 1 ^e nest om onbekende redenen mislukt
2015	3	21 feb	Weer in 1 ^e nestboom: grove den
2016	1	26 feb	Nieuw nest in 3 ^e nestboom: grove den; vermoedelijk meerdere jongen gepreedeerd: havik / boomarter?
2017	3	28 feb	1 jong (met kleurring E36) 2x terug gemeld: <ul style="list-style-type: none"> 10 nov 2017 Midden Veluwe, afstand ca 55 km

			<ul style="list-style-type: none"> 10 aug 2018 Vuilstort Barneveld 1 jong (met kleurring E34) heeft in 2019 minimaal 2 jongen grootgebracht in het Amsterdamse bos
2018	-		Nest gepredeerd in jongen-fase (nestvoering op de grond). Misschien (vervolg-) nest op TV-toren Mediapark Hilversum 1,6 km naar oosten
2019	≥1		4 ^e locatie: TV-toren op 140m hoogte; uitvliegen onzeker

3. Kievitsdal en de bossen Hoge Vuursche / Hoge Erf / De Zuid-Smithuizerbos

2019: geen nest gevonden

Historie:

In 2008 vond de boswachter van Staatsbosbeheer een laat nest in grove den bij Kievitsdal. Er zijn toen 2 jongen geringd. De eerste eileg is geschat op 31 maart. Dit lijkt een vervolgnest geweest te zijn.

We hebben al jaren het vermoeden dat de raven nog steeds in de buurt broeden. Misschien in De Zuid, het Smithuizerbos of Maartensdijkse bos. Veel gezocht naar het nest, maar (nog?) niet gevonden. Alhoewel, ging er nu ergens het verhaal dat ze in De Zuid op een havik nest gebroed hebben?

Foto 11+12. Vier ravenjongen in een hoog in een beuk op Einde Gooi

4. Hilversum zuid: Einde Gooi / Laapersbos

2019: Succesvol nest, 4 jongen uitgevlogen

Het ravenpaar van Einde Gooi, ten zuiden van Hilversum, heeft ook dit jaar weer succesvol 4 jongen grootgebracht. De nestboom was ook dit jaar een beuk. De jongen zijn geringd en de eerste eileg wordt geschat op 22 februari. Ook in voorgaande jaren is de 1^e-eileg rond deze datum.

Historie:

In 2008 was er een nest in het Laapersbos in een douglas langs de snelweg A27, 2,5 km ten noordoosten van Einde Gooi. Er zijn toen zeker 3 jongen uitgevlogen. Het jaar daarna lijken de raven het wel geprobeerd te hebben op deze locatie, maar zijn ze vroegtijdig gestopt om onbekende redenen. Daarna vonden we een paar jaar geen ravennest. Tot 2014, toen dat wel het geval was. Deze plek was in het bos Einde Gooi van Natuurmonumenten, aan de rand van de Westbroekse

polder, vlak bij een boerderij met koeien. Er gingen al enkele jaren geruchten dat de raven daar zouden broeden. Daarna hebben we daar ieder jaar een nest gevonden, zoals aangegeven in tabel 5.

Tabel 5. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Hilversum Zuid – Einde Gooi

Jaar	Aantal jongen	Datum 1 ^e -eileg	Opmerking
2014	3	25 feb	1 ^e nestboom: grove den
2015	-		2 ^e nestboom: grove den; broedsel mislukt in jongenfase (storm?)
2016	3	22 feb	3 ^e nestboom: Beuk
2017	3	17 feb	4 ^e nestboom: Beuk
2018	5	19 feb	1 jong (met kleurring F04) terug gemeld op 9 juni 2018 te Austerlitz, afstand van nestplaats 15 km ZW en ca 1½ maand na uitvliegen
2019	4	22 feb	Weer in 3 ^e nestboom

5. Soest / Baarn zuid: Paleisbos Soestdijk / Ewijckshoeve / Laag Hees

2019: Broed mislukt

Sinds 2007 volgen we een ravenpaar dat eerst in het bosgebied Laag Hees, ten westen van Soest, broedde. Na 2009 zijn ze iets naar het noorden naar het niet voor publiek toegankelijke gebied Ewijckshoeve verhuisd. Lekker rustig zou je zeggen. Maar helaas, het broedsel lukte zelden. Zouden ze daarom dit jaar weer zijn opgeschoven?

Dit jaar konden we het nest maar niet vinden. Ja, ze werden veel op de Stulp gemeld. Heel in het verleden hebben raven gebroed in het paleisbos van Soestdijk. Zouden ze daar nu weer broeden? Pas 31 maart vinden we het nest in het Paleisbos. Maar wat doen de raven raar: zo paniekerig. Als we het nest op 18 april van grote afstand met de telescoop bekijken zien we de oren van een ransuil. Nest gekraakt! Maar heeft de uil het nest nou gepredeerd of ingenomen nadat de raven het verlaten hebben? De raven waren al een tijd niet meer zo nadrukkelijk aanwezig.

Historie:

Vanaf 1998 worden op waarneming.nl raven gemeld in het (afgesloten) bos van Paleis Soestdijk, toen de residentie van koningin Juliana. In april-mei werden regelmatig groepjes raven gemeld in het nabij gelegen heidegebied De Stulp. Vermoedelijk was de broedpoging jaarlijks succesvol. In 2006 wordt het daar stil. In de wandelgangen wordt verteld dat het immens grote nest uit de boom is gevallen.

Juist dat jaar is er een broedpaar aanwezig in het 4 km naar het zuiden gelegen bosgebied Laag Hees, ten westen van Soest. Vanaf dan volgen we dit broedpaar actief. In 2007 is het nest succesvol. Maar in 2008 is het na nestbouw, opeens weer stil in Laag Hees. Ze blijken weer in het paleisbos gebroed te hebben. De jaren erna verhuizen ze weer naar het zuiden. Maar ze lijken veel last van boommarters te hebben. In 2018 hadden we een sterk vermoeden dat boommarters hier een rol spelen. Nestmateriaal dat over de rand van het nest hing en deels op de grond lag. Op de geplaatste wildcamera in de buurt werden regelmatig boommarters gezien. De broedpogingen mislukken regelmatig en ook het vervolgnest is vaak niet succesvol (tabel 7).

Tabel 7. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Ewijckshoeve / Paleis Soestdijk / Laag Hees.

Jaar	Aantal jongen	Opmerking
2006		2 ^e locatie; raven aanwezig in bosgebied Laag Hees, maar niet gevolgd
2007	≥2	zelfde perceel; nestboom: grove den; 24 april minimaal 2 jongen op nest; 2 mei ligt het nest op de grond en vliegen minimaal 2 jongen rond; niet geringd

2008	≥3	nest opgebouwd, maar geen vervolg; baltsgedrag en een uitgevlogen jong gezien in het niet toegankelijke bos van Paleis Soestdijk te Baarn (1 ^e locatie), ca 4 km ten noorden van locatie Laag Hees; wn.nl: 16 mei -> 5 raven
2009	1	raven zijn weer terug in Laag Hees (2 ^e locatie); 1 jong geringd; veel boommartersporen in directe omgeving nest
2010		geen activiteit bij bekende nest, nieuw nest niet gevonden
2011	≥2	minstens 2 net uitgevlogen jongen gezien en gehoord in niet toegankelijk gebied Ewijckshoeve (3 ^e locatie), ca 1 km ten noorden van locatie Laag Hees en 3,5 km ten zuiden van Paleisbos (1 ^e locatie)
2012	-	broedsel in Ewijckshoeve (3 ^e); nestboom: grove den; geen uitgevlogen jongen gezien
2013	-	wel nestbouw, maar gestopt in vroeg stadium (3 ^e locatie); vervolg elders?; geen uitgevlogen jongen gezien
2014	≥1	3 ^e -locatie
2015	-	3 ^e -locatie broedpoging mislukt (nest onder boom, boommarterkeutel); ook vervolgnest mislukt (4 ^e -locatie, 300m naar NO, ook grove den): stukjes eischaal in nestkom
2016	≥3	3 ^e -locatie
2017	≥1	3 ^e -locatie: mislukt in eifase; vervolgnest op 4 ^e -locatie: 26 mei 1 takkeling op nestrand
2018	-	3 ^e -locatie: in vroeg stadium mislukt; vervolgnest op 4 ^e -locatie: ook in vroeg stadium mislukt (nestvulling onder nestboom)
2019	-	ze zijn weer terug op 1 ^e -locatie (Paleisbos in een grove den); weer mislukt

6. De Bilt: Beerschoten / Biltse Duinen

2019: Succesvol nest, 4 jongen uitgevlogen

Vanaf 2006 volgen we de raven in Beerschoten. We zien ze door het hele jaar regelmatig, maar ieder jaar in februari is het weer spannend. Zullen ze weer op hetzelfde nest gaan broeden? Of moeten we een nieuwe locatie zoeken? Wat zeker niet eenvoudig is. Dit jaar was het raak. De raven kwijt. Na vele dagen zoeken vonden we het nest in De Biltse Duinen, 1,9 km ten noorden van de laatste locatie. Weer een grove den. Het nest verstopt hoog in de boom onder overhangende takken. Maar waarom gaan de raven nu hier naartoe? Ja, bij de oude locatie zijn de konijnen door ziekte geminimaliseerd en er zijn minder 'jagersplekken' in de buurt. En ja, ze hadden voortdurend ruzie met de haviken. Maar waarom dan bij een manege en verder weinig aan voedsel? Maakt dan toch de afwezigheid van haviken of boommarters dicht in de buurt het verschil?

In het voorseizoen werden de raven veel in de verre omtrek gezien. We dachten even dat er een tweede broedgeval zou zijn in het bos Beukenburg ten westen van Bilthoven en ca 3,5 km ten westen van de Biltse Duinen. Nieuw gebied, vele waarnemingen, maar plotseling bleven ze daar weg. Toch maar 1 territorium dus en weer 4 jonge raven succesvol grootgebracht!

Historie:

Of de raven vóór 2006 al in het gebied aanwezig waren is ons niet bekend. In 2006 vonden we voor het eerst een door raven bezet nest, dat de jaren daarvoor door een havik gebruikt was. Vanaf dat jaar hebben we een mooie reeks aan gegevens opgebouwd (van 14 jaar), zoals weergegeven in tabel 6.

'Onze' raven hebben maar liefst 52 jongen in 13 jaar groot gebracht, gemiddeld 4 jongen per succesvol nest! En dat voor zo'n langlevende soort.

Slechts 2 keer was er sprake van een vervolgnest: in 2013 en in 2015.

In 2013 vonden we in het begin van het broedseizoen de resten van een 15 jaar oude raaf, ooit als jong geringd in Ommen in Overijssel. Zeer waarschijnlijk was dit 1 van de raven van het Beerschoter koppel. Een andere raaf heeft het toen in hetzelfde jaar de vrijkomende plek ingenomen en het Beerschoter paar weer compleet gemaakt. Op dezelfde nestlocatie zijn alsnog 4 jongen succesvol uitgevlogen. De 1^e-eileg was 31 maart. Laat dus, vandaar onze theorie dat er een nieuw paar gevormd is.

In 2015 is het nest bij het drukke recreatieveld in de vroege ei-fase mislukt. Er lag een stuk eischaal onder het nest. Het vervolgnest is daarop zeer snel 850 meter verderop gebouwd, bij een huis, niet ver van de hondenkennel. Ook dit nest was succesvol met 4 uitgevlogen jongen.

In het jaar hiervoor vonden we in het nest bij het recreatieveld 2 jongen, waarvan de poten met touw aan elkaar geknoopt waren. Heel strak. Je kon zien dat ze geworsteld hadden om vrij te komen. Het is bekend dat raven de vreemdste materialen gebruiken bij de bouw van het nest, waaronder dus ook stukken touw. We hebben het touw weggeknipt. 1 jong had een verdikte poot met een wondje, wat behandeld is met zalf. Beide jongen zijn uitgevlogen.

Foto 13+14. Ravenjongen verstrikt in touw dat gebruikt is als nestmateriaal.

Vlak bij het ravennest bij het huis, waar de raven vanaf 2015 broedden, broedde al jaren een havik. Afstand ca 100m. In 2015 vonden we een door de havik gepredeerde takkeling van de raaf. Het jaar erop namen de raven wraak en waren we getuige van predatie van de eieren van de havik door de raven! Ook de jaren erna mislukten de broedpogingen van de havik. Pas in 2019, toen de raaf verhuisd was, brachten de haviken jongen groot. De aanhouder wint!

Tabel 6. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Beerschoen / Biltse Duinen

Jaar	Aantal jongen	Datum 1 ^e -eileg	Opmerking
2006	++		Gebied: Beerschoten; nestboom: grove den; jongen niet geringd.
2007	3	3 mrt	Jongen vanaf dit jaar geringd.
2008	3	3 mrt	1 verzwakt jong hetzelfde jaar dood teruggevonden in Ermelo (35 km)
2009	5	27 feb	1 jong, 42 dagen oud, teruggemeld als verkeersslachtoffer bij Bosch en Duin (2 km)
2010	4	1 mrt	1 jong op 8 februari 2011 gefotografeerd op de vuilstort bij Barneveld
2011	4	1 mrt	
2012	3	27 feb	
2013	4	31 mrt	In voorjaar 15 jaar oude oudervogel gevonden ca 900m van nestlocatie (als jong geringd in Ommen, afstand 97 km). Nieuw koppel gevormd. Jongen hebben vanaf dit jaar ook een kleurring gekregen.

2014	2	21 feb	Nieuwe nestlocatie (2 ^e , 650m noord van 1 ^e nest) bij recreatieterrein; nestboom: grove den De poten van de jongen zaten aan elkaar vast geknoopt met touw dat als nestmateriaal was gebruikt. Losgeknipt. Wel uitgevlogen.
2015	5	8 mrt	Broed op oude locatie in vroeg stadium mislukt. Nieuwe nestlocatie (3 ^e): 850m naar zuidoost van 2 ^e en 500m oost van 1 ^e nestlocatie. Nestboom: grove den
2016	5	21 feb	1 jong (met kleurring C75) 1x terug gemeld: <ul style="list-style-type: none"> • 10 aug 2018 op Vuilstort Barneveld
2017	5	17 feb	1 jong (met kleurring E38) 2x terug gemeld: <ul style="list-style-type: none"> • 16 aug 2017 Vuilstort Barneveld • 10 okt 2017 Midden Veluwe
2018	5	21 feb	2 jongen (met kleurringen F11 en F13) 1x terug gemeld: <ul style="list-style-type: none"> • 5 jun 2018 in Landgoed Oostbroek, afstand ca 2,5 km F11 later nog gemeld op: <ul style="list-style-type: none"> • 2 jan 2019 Vuilstort Barneveld • 28 feb 2019 Midden Veluwe • 16 mrt 2019 Radio Kootwijk
2019	4	1 mrt	Nieuwe nestlocatie (gebied: Biltse duinen) 1,9 km ten noorden van laatste nest. Nestboom: grove den

7. Zeist: Heidestein

2019: Succesvol nest, 3 jongen uitgevlogen, 4^e dood

Het ravenpaar van Heidestein broedde in 2019 in hetzelfde nest als het jaar ervoor, naast de schaapskooi. Alles verliep goed, tot op 25 april een jong op zijn kop met een touw aan zijn poot onder het nest bungelde. Een vaker gezien probleem bij raven: al dat plastic en touwwerk dat ze gebruiken bij de opbouw van het nest is niet altijd gunstig voor de jongen. Afijn, het jong door een klimmer bevrijdt en na inspectie weer teruggezet in het nest. Een paar dagen later zat hij (of zij) onder het nest tegen een boom zielig te wezen. Bij de vogelopvang bleek de poot gebroken en de poging om de raaf te redden mislukte. De vogel is een maand later geëuthanaseerd. De andere 3 jongen zijn normaal uitgevlogen. We schatten de datum van 1^e-eileg op 19 februari.

Foto 15+16+17. Een jong, verward in een stuk touw, hangt onder het nest. De poot blijkt gebroken. Waarnemer Jeannette brengt hem naar de Vogelopvang, waar hij uiteindelijk toch is geëuthanaseerd.

Historie:

De eerste keer dat we een nest vonden in Heidestein was in 2014. De jaren ervoor waren er wel raven aanwezig en waarschijnlijk ook broedgevallen, maar veel gegevens daarover hebben we niet. In 2014 en 2015 broedden de raven bij de schaapskooi in grove den (nestboom 1). Beide keren mislukte het broedsel. Vanaf 2016 ging het ieder jaar goed, zoals aangegeven in de tabel 8.

Tabel 8. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Heidestein.

Jaar	Aantal jongen	Datum 1 ^e -eileg	Opmerking
2016	4	4 mrt	Nieuwe nestboom (2 ^e), grove den 1 jong (met kleurring E22) 4x teruggemeld: <ul style="list-style-type: none">• 29 jul 2016 Hoogekampse plas, afgelegde afstand ca 9 km NO• 22 sep 2017 Midden Veluwe• 10 okt 2017 Midden Veluwe• 10 sep 2018 Vuilstort Barneveld
2017	4	3 mrt	
2018	4	24 feb	Nieuwe nestboom (3 ^e), grove den
2019	3 (+1)	19 feb	1 jong dood vóór uitvliegen

8. Soest zuid / Amersfoort: Soestduinen / Soesterberg

2019: Succesvol nest, 1 jong uitgevlogen

Aan het eind van vorig seizoen hadden we al zoiets van: er zou toch een nest ergens tussen Soest en Amersfoort moeten liggen. Als we tenminste uitgaan van onze theorie dat er op de Utrechtse Heuvelrug minstens om de 6 kilometer een ravenpaar een broedterritorium heeft.

Vorig jaar al werden raven bij Soestduinen gemeld. Maar kwamen ze daar om te foerageren op restanten van jachtwild of broedden ze daar ook? 2 zoekdagen leverden alleen zichtwaarnemingen van raven op, maar geen nest. Pas half mei werd het nest ontdekt, verstopt in een hoge douglas op 30 meter hoogte, in een bosperceel naast een bungalowpark. Na een snelle actie is het jong geringd. We schatten dat deze raven ca 15 maart begonnen zijn met broeden (ca 3 weken later dan we gewend zijn). Omdat het broeden zo laat gestart is denken we dat het een beginnend paar is. Ook al omdat het maar 1 jong betrof. Wij hebben de ervaring dat dit vaak het geval is bij eerste nesten.

Historie:

1 van de eerste nesten in Utrecht werd in 1992 door de boswachter gevonden in de bossen tussen Austerlitz en Soesterberg. Dat jaar vlogen er 2 jongen uit blijkt uit het archief van Staatsbosbeheer. De jaren daarna wordt het nest nog wel gemeld op waarneming.nl, maar over broedresultaat is weinig bekend. Het zou kunnen zijn dat dit paar in 1999 naar Den Treek ten westen van Leusden is verhuisd, ca 4,5 km naar het oosten.

9. Leusden: Den Treek

2019: niet gezocht

Historie:

In 1999 signaleren Gerard van Haaff en Hein Schuurmans, tijdens hun roofvogelinventarisatie, voor het eerst een ravenpaar in het Sterrenbos van Landgoed Den Treek Henschoten. Met behulp van Gerard, Alice van Hunnik, Leonoor van Muyden en Jan Kammeijer hebben we de volgende gegevens bij elkaar gesprokkeld (tabel 9).

Tabel 9. Jaarlijks aantal jongen per nest, locatie Den Treek

Jaar	Aantal jongen	Opmerkingen
2001	-	1 ^e nestboom: grove den; w.s. geen jongen;
2002	1	2 ^e nestboom: grove den (ruiterpad)
2003	3	24-2 raven actief in perceel; 15-3 raaf vliegt af; 17-4 3 jongen op nest
2004	?	14-2 raven bij nest; 7-3 raven op nest
2005	4	26-2 raaf op nest; 14-4 er zijn 4 jongen
2006	3	3-3 raaf op nest; 12-5 1 jong uitgevlogen + 2 op nest
2007	++	24-2 raaf op nest; w.s. wel jongen groot geworden
2008	≥1	13-2 met takken naar nest; 16-4 1 jong gezien, w.s. is er nog 1
2009	-	13-3 raaf op nest, luchtgevecht met buizerd; 1-4 2 raven vliegen rond; 4-4 nest leeg, geen broedresultaat

Op 16 april 2009 is het ecoduct Treekers Wissel over de N227 officieel geopend. Daarvóór is een groot gebied ontdaan van bomen en was het in de buurt van het ravennest erg onrustig. Vermoedelijk is dat de reden geweest dat het nest in 2009 mislukt is. In de eerste jaren erna is er geen ravennest gevonden in Den Treek.

In 2017 vonden we op 24 februari een nest in een alleenstaande dode den in het oosten van het gebied. Toen we er waren was er net een militaire oefening aan de gang en vlogen er 2 zeer lawaaierige transporthelikopters rondjes vlak boven het nest. We waren dan ook niet verbaasd dat op 24 maart het nest verlaten was.

Op 28 juni 2018 meldt een vogelaar op waarneming.nl dat hij twee volwassen raven en een jong heeft gezien op ongeveer dezelfde plek.

Foto 18+19+20. De ravenbrigade in actie: Harry klimt, Hans, Pascal en Daan ringen en bepalen de biometrie.

10. Maarn: Huis te Maarn / Landgoed Maarsbergen

2019: nest mislukt in ei-fase

Half februari is het ravenpaar weer prominent aanwezig in het douglas nestperceel van vorig jaar. Het nest is echter eind vorig jaar uit de boom gevallen. Anouk, de ervaren waarnemer van het nest van Einde Gooi, is verhuisd naar Doorn en kan nu mooi de raven van Huis te Maarn volgen. Beetje raar doen ze wel, die raven daar. Bouwen ze nu in het naastgelegen perceel? Een nest in een douglas volgen is toch wat anders dan in een beuk. Uiteindelijk bleken ze toch op dezelfde locatie als vorig jaar te broeden in een nieuw nest. Maar het gedrag blijft vreemd. 13 maart wordt er toch maar

geklommen en blijken er 4 koude eieren in het nest te liggen. Ze zijn gestopt, maar waarom? Komt het door de havik, die zo'n 80 meter verderop broedt?

Historie:

Ook vorig jaar (2018) is het broedsel hier mislukt. De jaren daarvoor broedde het paar waarschijnlijk in landgoed Maarsbergen. Maar daar hebben we weinig gegevens van.

In het SOVON Nieuws uit de provincie Utrecht van 2010 melden Van Kleunen en Ottens dat er in 2010 een nest in dit territorium is gevonden. Ook in 2012 en 2016 was er zeker een bezet nest.

11. Landgoed Broekhuizen / Dartheide

Historie:

Bij de herintroductie van de raven in Nederland vanaf 1966 tot 1984 stond 1 van de 4 volières, die in de provincie Utrecht hebben gestaan, op landgoed Broekhuizen (*Timmerman, 1991, Renssen, 1988*). Het eerste succesvolle nest in Utrecht in 1976 bevond zich 30 meter van deze volière in een grove den.

Daarna broedde een paar tot 1988 jaarlijks succesvol op de Utrechtse Heuvelrug (*Renssen, 1988*), Renssen geeft geen plaatsaanduidingen, dus het is niet zeker dat dit in Broekhuizen was.

Waarschijnlijk was het broedgeval in 1988 de laatste op landgoed Broekhuizen.

Of er de laatste jaren nog in de buurt gebroed wordt is niet bekend. Er is waarschijnlijk wel ruimte voor een territorium in de buurt. Of is dit te dichtbij het territorium van Langbroek?

12. Leersum: Leersumse veld / Ginkelduin

2019: Territorium, geen nest gevonden

Op verzoek van Wanda Floor-Zwart, boswachter inventarisatie van Staatsbosbeheer, helpen we dit jaar met zoeken van ravennesten in het zuidelijk deel van de Utrechtse Heuvelrug. 15 februari is de startbijeenkomst en bezoeken we enkele mogelijke locaties. Het Leersumse veld is daar 1 van. Meerdere zoektochten leveren echter geen nest op.

Historie:

Ook in dit gebied hebben volières van het herintroductie-project gestaan. Maar alle uitgewende raven zijn toen vertrokken.

Van den Bijtel meldt het eerste succesvolle nest in dit gebied in 1989 (*De Kruisbek, 1999*). Er vlogen toen 2 jongen uit. Hij geeft aan dat het broedsel de 2 jaren daarna waarschijnlijk mislukt is en dat de nesten van 1992- 1998 ieder jaar succesvol waren.

Van de jaren daarna hebben we weinig gegevens. Bij uitspitten van de gegevens op waarneming.nl blijkt dat er altijd in ieder geval 1 ravenpaar aanwezig is.

In 2006 tot 2008 meldt Andre van Kleunen succesvolle nesten in het oosten van het gebied.

In het SOVON Nieuws uit de provincie Utrecht van 2010 melden Van Kleunen en Ottens dat er in 2009 en 2010 nesten zijn gevonden. Nog 2 jaar daarna vinden ze een bezet nest.

In 2015 vinden we eind februari zelf een nest. Eind maart bleek het nest tot onze teleurstelling gepredeerd te zijn.

De overige jaren vinden we geen aanwijzingen, dat de altijd aanwezige raven ook succesvol gebroed hebben.

13. Amerongen: Boswachterij Amerongen / Zuylensteijnse bos

2019: Alleen start nestbouw

15 februari bezoeken we ook het Zuylensteinse bos, dat ligt tussen Leersum en Amerongen. Blessers horen daar veelvuldig 2 raven. Ook wij zien er twee, waarvan er 1 met een grote tak in de bek richting een douglas vliegt. Het gedrag van beide dieren is erg territoriaal. Om niet te verstoren zijn we weg gegaan. Weken later, bij meerdere zoektochten in het gebied en in de wijde omtrek vinden zowel Wanda als wij geen nest en ook de raven zijn niet meer te horen. Zouden ze in het noorden bij Overberg een 2^e poging hebben ondernomen?

Historie

In het SOVON Nieuws uit de provincie Utrecht van 2010 melden Van Kleunen en Ottens dat er in 2010 een nest in dit territorium is gevonden.

Meldingen op Waarneming.nl: 8 april 2015 nestbouw en 28 juni 2017 een juveniel (?).

Foto 21+22. Het nest van Amerongen hangt scheef en het dode jong ligt op de grond

14. Boswachterij Amerongen / Overberg

2019: Nest mislukt in jongenfase

Ook op 15 februari bezoeken we een bekende locatie in het noorden van boswachterij Amerongen. Het oude nest in de eerder gebruikte douglas ligt op de grond. Verder zien we geen sporen. Op 8 maart ziet buurvrouw Annelies voor het eerst raven op het nieuw gebouwde nest in dezelfde boom. Dit is een locatie waar in het verleden nogal eens verstoring is opgetreden. Ook dit jaar gaat het mis. Wat de oorzaak van het mislukken van het nest is kunnen we niet met zekerheid vaststellen. In ieder geval lag op 11 april een dood jong onder het nest. Het jong zag er gaaf uit. We schatten het zo'n 14 dagen oud en daarmee de 1^e-eileg geschat op 3 maart. Bij nestinspectie op 13 april worden geen andere jongen gevonden. Het nest hangt scheef en ziet er niet stevig uit, want gebouwd op maar 2 takken en weinig bekleding. Verder geen sporen, ook niet van boommarter.

Historie:

Een korte geschiedenis van dit nest gegeven door Annelies (voor zover haar bekend) in tabel 10.

Tabel 10. Jaarlijkse resultaten nestlocatie Amerongen / Overberg

2007	raven gehoord
2014	raven gehoord
2015	nest op de grond
2016	3 jongen uitgevlogen
2017	3 jongen uitgevlogen
2018	1 jong overleeft, 2 dood gevonden

15. Veenendaal zuidwest

2019: Succesvol nest, minimaal 1 jong uitgevlogen.

In Prattenburg moet ook een nest zijn, horen we, en bij het Egelmeer. Inderdaad vinden we tussen deze gebieden een nest in een douglas bij een particulier. Op 10 mei zien we in ieder geval 1 uitgevlogen jong, waarschijnlijk 2.

Historie:

Op waarneming.nl worden op 17 mei 2016 in dit gebied 2 uitgevlogen jongen gemeld en in 2018 minimaal 3 jongen op 13 juni.

Dit gebied ligt vlak bij het Egelmeer, gelegen in boswachterij Amerongen. Daar in de buurt is een jagersplek, waar vaak dode dieren liggen.

Ten westen van het Egelmeer en ca 1,5 km ten zuidwesten van het nest 2019 zou vroeger ook een nest geweest zijn. In 2019 konden we daar geen nest meer vinden.

Waar dit territorium begint of eindigt is moeilijk aan te geven.

16. Rhenen: Remmerstein / Thijmse Berg / Kwinkelooyen

2019: Mogelijk succesvol nest

Pas laat in het jaar komen we in contact met waarnemer Frits, die een nest weet bij de Thijmse Berg. 10 mei blijkt het nest verlaten. Alle sporen duiden op een succesvol nest.

Op waarneming.nl staat een melding van 5 raven op 10 juni bij de grindafgraving van Rhenen. Zou dat de familie van dit nest geweest kunnen zijn?

Historie

Al enkele jaren broeden de raven in dit gebied. Maar dan wel in een naastgelegen boom. Deze boom bleek in de winter 2018/2019 gedund.

In het SOVON Nieuws uit de provincie Utrecht van 2010 melden Van Kleunen en Ottens dat er in 2010 een nest in dit territorium is gevonden.

Op waarneming.nl worden bijna jaarlijks jongen gemeld in de omgeving.

Foto 23+24. Scopen nest Langbroek

17. Langbroek

2019: Succesvol nest, 3 jongen uitgevlogen, 1 dood

Op 12 april vinden we het nest van Langbroek. In een populier. 24 april hebben we een gesprek met de beheerder van het gebied. Klimmen is niet toegestaan. Op 3 mei staan er 3 jongen op de rand van het nest. Op het pad ligt een dood 4^e jong. Deze lijkt er zo'n 4 dagen te liggen en ziet er gaaf uit.

Historie:

De raven broeden hier al langer, maar sinds wanneer is ons niet bekend, in ieder geval sinds 2016.

18. Haarzuilens

2019: Succesvol nest, 3 jongen uitgevlogen

Op 30 april ziet de boswachter van Natuurmonumenten 3 jongen zitten op de rand van het nest. Ouders zeer alert. (waarneming.nl).

Weer een nest in een reigerkolonie!

1 van de ouders draagt een kleurring, die nog niet afgelezen is.

Historie

Sinds 2017 wordt hier een ravenpaar gezien. In 2018 is een broedpoging (in een andere boom) mislukt.

19. Utrecht west / Groene Hart / Naardermeer

Historie:

In 2017 verscheen een paar raven in de buurt van Linschoten bij Woerden. Zou dit het eerste broedpaar in het Groene Hart worden? Maar helaas vond Wiebe daar op 22 februari 2018 een dode raaf (waarneming.nl). Daarna werd het daar rustig. 1 van de raven had een oranje kleurring. Helaas lukte het niet om die af te lezen. Zou dit de raaf kunnen zijn die in 2019 een broedpaar vormde in Haarzuilens bij Vleuten, 8,5 km naar het noordwesten? Ook daar heeft een ouder een kleuring.

In 2018 en 2019 wordt er regelmatig een ravenpaar gezien bij Botshol / Waver / Ouderkerk aan de Amstel. Zouden dat de raven van het Amsterdamse bos kunnen zijn? Ook 1 van de ouders van dit paar draagt een kleurring.

Er wordt al lange tijd geroepen dat raven in het Naardermeer broeden. Bewijs daarvoor is nog niet geleverd.

H4. Bevindingen, vragen en oproepen

- 6x6 km² is de grootte van een broedterritorium van raven waar we tot nu toe van uitgaan voor het noordelijk deel van de Heuvelrug (nummers 1 t/m 7 op figuur 1). Het beeld ten zuiden van de A12 is nog onduidelijk, maar de dichtheid lijkt hier groter. Om hier komende tijd meer over te weten te komen hebben we hulp nodig van vogelaars in die contreien. Wie helpt?
- In 2019 hebben in Nederland minstens 2 raven in hun derde kalenderjaar jongen grootgebracht (een ouder van het paar in het Amsterdamse bos is geboren in 2017 in het Spanderswoud, een ouder in Schoonloo komt is in 2017 geboren in Nijeberkoop in Friesland). Dit is erg vroeg en lijkt er op te wijzen dat er nog genoeg ruimte is voor broedende raven in Nederland. Dit weten we nu dankzij het kleurringproject. Ook is het dankzij dit project nu ook duidelijk dat jongen uit onze regio zich aansluiten bij de groepen op de Veluwe. Maar waar zwerven ze nog meer rond? Zie je een kleurring? Fotografeer hem dan!

- We vinden ravennesten naast een schaapskooi, hondenkennel of bungalowpark en in een reigerkolonie, hoogspanningsmast of TV-toren of 'gewoon' in het Amsterdamse bos. In 1993 meden raven nog menselijke omgeving en grote agrarische gebieden (Renssen & Vogel, 1993). Die tijd lijkt voorbij. Voedselaanbod en aanwezigheid van predatoren lijken de belangrijkste factoren die de keuze van de nestplaats bepalen. Hier willen we in de komende tijd meer informatie over verzamelen. Wie doet mee? Vind je een nest beschrijf dan ook de omgevingsfactoren!
- Al verschillende keren hebben we een vervolgnest van een broedpaar raven vastgesteld. Nadat het eerste nest in opbouw- of eifase werd gestopt. Soms was predatie (boommarter, havik) zeer waarschijnlijk de oorzaak. Maar ook was vaak niet duidelijk wat de verstoring was geweest. Vaak was er in het vervolgnest sprake van minder jongen dan we 'gewend' waren van het paar. Maar ook mislukte zo'n vervolgnest soms. Weer verstoring? Te laat in het seizoen en dus niet doorgezet? Allemaal vragen die bij ons leven. Graag zouden we jullie willen vragen om indien een nest mislukt en er wel/niet een vervolgnest is, te beschrijven wat de omstandigheden zijn die je hebt aangetroffen. Welke factoren er zijn geweest die het mislukken en het wel/niet starten van een vervolgnest kunnen hebben beïnvloed. Of er wel/niet succesvol vervolbroed is geweest.

Contact:

Hans de Vos Burchart
hansdevosburchart@ziggo.nl
 06 - 23 79 03 49

Margriet Hartman
mooibos@msn.com
 06 - 23 87 65 71

Literatuur:

- Bijtel H. van den. 1999. De roep van de Raaf. In: De Kruisbek 42 / 1 (1999), p. 35-39 (Vogelwacht Utrecht)
- Kleunen, A. & G. Ottens. 2010. Broedgevallen van de Raaf in de Provincie in 2009 en 2010. SOVON Nieuws uit de provincie Utrecht, 2010/1
- Renssen T.A. 1988. Herintroductie van de raaf *Corvus corax* in Nederland. In: Limosa 61 (1988), p. 137-144
- Renssen T.A. & R.L. Vogel. 1993. Recente ontwikkelingen van de Raaf *Corvus corax* in Nederland. In: Limosa 66 (1993), p. 107-116
- Timmerman A. 1991. Herintroductie van de raaf als broedvogel. In: Het Vogeljaar 39 / 6 (1991), p. 275-282

